

มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกลั่นแกล้งในสถานศึกษา

Legal measures to prevent bullying in academy

ภาณุชนารถ หนูสังข์¹, จิตรดารมย์ รัตน์วุฒิ²

Phanutnat Noosang, Jitdarom Rattanawut¹

1 นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

โทร. 0-7791-3333 โทรสาร 0-7791-3348 อีเมล 6205253811@student.sru.ac.th

2 อาจารย์ประจำหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

โทร. 0-7791-3333 โทรสาร 0-7791-3348 อีเมล lawman077355623@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิความเป็นมนุษย์ในสถานศึกษา 2. เพื่อศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันการกลั่นแกล้งในสถานศึกษาทั้งของประเทศ ไทยและต่างประเทศ 3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกลั่นแกล้งในสถานศึกษา โดยอาศัยการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพจากการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ กฎหมาย หนังสือ ตำรา บทความวิชาการคำพิพากษาของศาล และข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น โดยนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ เปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ เพื่อให้ได้มาซึ่งมาตรการหรือแนวทางในการป้องกันการกลั่นแกล้งใน สถานการศึกษา ในลักษณะการเรียบเรียงแบบพรรณนาความ

จากการศึกษา พบว่าประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายป้องกันการกลั่นแกล้งในสถานศึกษา กฎหมายที่มี อยู่ เช่น กฎหมายละเมิด คุ้มครองและหมิ่นประมาท จึงไม่อาจใช้ป้องกันการกลั่นแกล้งในสถานศึกษาได้ ซึ่ง แตกต่างจากประเทศฟิลิปปินส์ที่มีพระราชบัญญัติต่อต้านการรังแกกัน ค.ศ. 2013 ที่บัญญัติกำหนดโทษทาง ปกครองให้สอดคล้องกับลักษณะของการกลั่นแกล้ง ด้วยการให้ผู้กลั่นแกล้งต้องเข้ารับการฟื้นฟู อีกทั้งยัง กำหนดโทษทางปกครองสำหรับโรงเรียนของรัฐหากไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ ในส่วนของโรงเรียน เอกชนหากมีการปล่อยปละละเลยให้มีการกลั่นแกล้งในโรงเรียนก็จะถูกเพิกถอนใบอนุญาต สอดคล้องกับ กฎหมายของมลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ที่กำหนดมาตรการการกลั่นแกล้ง โดยกำหนดมาตรการ เกี่ยวกับความปลอดภัยในโรงเรียน โดยบัญญัติให้ผู้ถูกกลั่นแกล้งจะต้องไม่ถูกพักการเรียนหรือถูกไล่ออกจาก โรงเรียน ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะต่อการกำหนดมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกลั่นแกล้งใน สถานศึกษา ดังนี้ 1. ประเทศไทยจึงควรกำหนดมาตรการป้องกันพฤติกรรมกลั่นแกล้งในโรงเรียนด้วยการ แก้ไขเพิ่มเติมกฎกระทรวงกำหนดความประพฤติของนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ.2548 โดยกำหนดให้โรงเรียน ทุกโรงเรียนมีมาตรการป้องกันพฤติกรรมกลั่นแกล้ง และให้โรงเรียนกำหนดขั้นตอนการจัดการปัญหา ดังกล่าว 2. ประเทศไทยควรมีกฎหมายที่เกี่ยวกับการป้องกันการกลั่นแกล้งโดยเฉพาะ โดยใช้แนวทางในการ

พระราชบัญญัติต่อต้านการรังแกกัน ค.ศ. 2013 และพระราชบัญญัติความปลอดภัยในโรงเรียน ของมลรัฐแคลิฟอร์เนีย และสหรัฐอเมริกา เพื่อให้มีมาตรการความปลอดภัยในโรงเรียน และสามารถช่วยลดปัญหาพฤติกรรมการกลั่นแกล้งในโรงเรียนได้

คำสำคัญ : สถานศึกษา การกลั่นแกล้ง ความปลอดภัย

Abstract

The objectives of the study were to: 1. Study the history, concepts, and theories of human rights in academy 2. Study the laws relating to the prevention of bullying in academy both in Thailand and abroad. 3. Study and analyze legal measures in academy. Preventing Bullying in Schools It is based on a qualitative research study from collecting information from various documents such as laws, books, textbooks, academic articles. court judgment and electronic data, etc., by bringing the data to study, analyze and compare with foreign laws. to obtain measures or guidelines to prevent bullying in educational institutions in a descriptive way of compiling

From the study, it was found that Thailand does not have a law against bullying in academy. existing laws, such as tort, defamation and defamation laws; Therefore, it cannot be used to prevent bullying in academy. This differs from the Philippines with its Anti-Bullying Act of 2013, which stipulates administrative penalties according to the nature of bullying. by allowing the bully to undergo rehabilitation It also imposes administrative penalties on public schools for failure to comply with the Act. As for private schools, if they neglect to allow bullying in the school, their license will be revoked. Complies with the law of the state of California, United States of America, which provides for harassment measures. by establishing safety measures in schools by stipulating that those who are bullied must not be suspended or expelled from school. Therefore, the researcher suggests the establishment of legal measures to prevent bullying in academy as follows: 1. Thailand should establish measures to prevent bullying behavior in schools by amending the ministerial regulations prescribing the behavior of students and students, B.E. 2005 by requiring all schools to have measures to prevent bullying behavior. And let the school determine the procedures to deal with such problems. 2. Thailand should have a law

specifically related to bullying prevention. Using guidelines for the Anti-Bullying Act 2013 and the School Safety Act. of the state of California and the United States in order to have a safety measure in schools and can help reduce the problem of bullying behavior in school.

Keywords: Educational Institutions, Bullying, Safety

บทนำ

การละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์ในสถานศึกษา (Bully In School) มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เราทุกคนต่างกระทำสิ่งนี้ด้วย “ความเคยชิน” โดยตั้งแต่ยังเด็กก็มีการหยอกล้อหรือแกล้งกันตามประสาของเด็กที่ไร้เดียงสา พอโตมาอีกระดับหนึ่งที่เราเริ่มมีความรู้มากขึ้น ทำให้การละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์ในสถานศึกษา (Bully In School) นั้นค่อย ๆ รุนแรงขึ้นถึงขั้นทำให้เกิดการสูญเสีย แม้ว่ามันจะรุนแรงแค่ไหนเราต่างก็ทำมันเพราะคิดว่ามันสนุกและเคยชินกับมัน

ในด้านสิทธิมนุษยชน หากนำเรื่องของ การละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์ในสถานศึกษา (Bully In School) มาเทียบกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน หรือ Universal Declaration Human Rights (UDHR) ซึ่งเป็นหลักสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน 30 ข้อ ที่มีขึ้นเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนทั่วโลก เราจะมองเห็นว่าการกลั่นแกล้งนั้นเป็นเรื่องของการละเมิดสิทธิของผู้อื่นได้ด้วยเช่นกัน

ทุกคนต่างเกิดมาจากพื้นที่ที่แตกต่างกัน บางคนเกิดมาอยู่ในฐานะที่ดี แต่กับบางคนอาจจะเกิดมาอยู่ในฐานะที่ไม่ดีหรือสูญเสียสิ่งสำคัญไปตั้งแต่กำเนิด แต่สิ่งหนึ่งที่ทุกคนมีเหมือนกันคือ “ความเป็นมนุษย์” ทุกคนล้วนอาศัยอยู่บนโลกร่วมกัน เพราะฉะนั้น ทุกคนล้วนมีสิทธิที่จะได้รับในสิ่งที่ต้องการ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับชีวิตที่ดีขึ้น ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาที่เท่าเทียมกัน ทุกคนมีสิทธิที่จะเลือกอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรม ทุกคนมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่ถูกต้อง และทุกคนมีสิทธิที่จะเลือกใช้ชีวิตของตัวเองได้โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

การกลั่นแกล้งในโรงเรียนเป็นปัญหาสำคัญทั่วโลก และเป็นหนึ่งในพฤติกรรมต่อต้านสังคมที่พบบ่อยที่สุดในหมู่วัยรุ่นและเด็ก แม้จะดำเนินโครงการป้องกันการกลั่นแกล้งในโรงเรียนเกือบทุกแห่งในสหรัฐอเมริกา ยุโรป และโครงการริเริ่มบางอย่างในประเทศที่มีรายได้ต่ำ แต่การกลั่นแกล้งเป็นปัญหาที่แพร่หลายในโรงเรียนมากกว่าปัญหาอื่น ๆ บทนี้ให้การทบทวนงานวิจัยและหลักฐานเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งในโรงเรียน: การทำความเข้าใจจำกัดความของการกลั่นแกล้งในโรงเรียน และขนาดของปัญหา ผลที่ตามมาของการกลั่นแกล้ง ความสัมพันธ์ทางวิชาการ ผู้ที่มีความเสี่ยง การรับรู้ของนักเรียนเกี่ยวกับการกลั่นแกล้ง และโรงเรียนหลักฐานโปรแกรมที่ใช้เพื่อลดและป้องกันการกลั่นแกล้ง

โดยสรุปแล้วจากความหมายและลักษณะของการกระทำดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การกลั่นแกล้ง (Bully) หมายความว่า การกลั่นแกล้ง เช่น กานให้ร้าย การระราน การด่าว่า การข่มขู่รังแกผู้อื่นให้เกิดความเจ็บปวดทรมานร่างกายรวมถึงจิตใจ พฤติกรรมการกลั่นแกล้งนี้ หากเกิดขึ้นโดยส่วนใหญ่มักเป็น การล้อเลียนในเรื่องของรูปร่างหน้าตา สถานะทางสังคมความเป็นอยู่ อีกทั้งยังรวมไปถึงการทำร้ายร่างกาย ซึ่งหลายครั้งได้สร้างผลกระทบทางความรู้สึกอย่างรุนแรงจนเกิดเป็นบาดแผลทางจิตใจที่ฝังลึกเรื่องอาจลุกลามจนกระทั่งเกิดการทำร้ายร่างกายก็ได้ การถูกกลั่นแกล้งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้เสมอและกระทำได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นประเทศไหนก็ตามเพราะไม่ใช่เด็กทุกคนที่จะได้รับการสั่งสอนอย่างถูกต้องดังนั้นคนที่แปลกแยกและแตกต่างมากถูกกันออกจากกลุ่มสังคม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิความเป็นมนุษย์ในสถานศึกษา
2. เพื่อศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันการกลั่นแกล้งในสถานศึกษาทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกลั่นแกล้งในสถานศึกษา

สมมติฐานการวิจัย

การกลั่นแกล้ง (Bully) เป็นรูปแบบหนึ่งของความรุนแรงในสถานศึกษา การกลั่นแกล้งนั้นมีหลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็น การทุบตี ซึ่งส่งผลทางกายภาพ หรือการด่าทอ เสียดสี เหยียด ล้อเลียนปมด้อยของคนที่ต้องการกลั่นแกล้ง ซึ่งส่งผลต่อสภาพจิตใจ หรือแม้แต่การขโมยของเพื่อนนั้นก็ถือว่าเป็นการกลั่นแกล้งในรูปแบบหนึ่ง ในปัจจุบันความรุนแรงในสถานศึกษามีอีกรูปแบบการกลั่นแกล้งที่มักเกิดขึ้นกับนักเรียนและนักศึกษา ซึ่งอาจไม่มีผลกระทบทางกายภาพ แต่ผู้ถูกรังแกมักจะได้รับผลกระทบทางจิตใจเป็นอย่างมาก และบางครั้งหาตัวผู้กระทำไม่ได้ เพราะตัวผู้ถูกรังแกอาจไม่รู้จำผู้กระทำที่อาจอยู่ในสถานศึกษาเสียด้วยซ้ำ เป็นเพียงเพราะตัวเองมีลักษณะที่น่าเกลียด นับเป็นการคุกคามรูปแบบใหม่ซึ่งมีอันตรายสูง เพราะทำได้ง่าย และส่งผลกระทบมากต่อจิตใจผู้ถูกรังแก แม้ประเทศไทยได้นำบทบัญญัติของกฎหมายอาญา มาตรา 397 และมาตรา 326 แต่บทบัญญัติดังกล่าวก็ยังไม่สามารถลดความรุนแรงของการกลั่นแกล้ง (Bully) หรือการกลั่นแกล้งลงได้ ยังส่งผลให้เด็กและเยาวชนเป็นเหยื่อตกอยู่ใต้สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการศึกษา จึงต้องศึกษามาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมต่อไป

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการมุ่งศึกษาเกี่ยวกับความหมาย ประเภท และวิธีการรับมือจากการถูกกลั่นแกล้งในสถานศึกษา และศึกษาขอบเขตความรุนแรงของบุคคลผู้ถูกกลั่นแกล้งและผู้กลั่นแกล้งในสถานศึกษา หามาตรการป้องกันและแทรกแซงความรุนแรงของการละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์ในสถานศึกษา (Bully) รวมถึงสภาพบังคับแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องในสถานศึกษา ตลอดจนเปรียบเทียบมาตรการป้องกันทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองบุคคลผู้ถูกกลั่นแกล้งในสถานศึกษาของต่างประเทศ และนำมาตราการที่เหมาะสมมาปรับใช้ในประเทศไทย ให้ได้ประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อไม่ให้เด็กและเยาวชนตกเป็นเหยื่อของการถูกกลั่นแกล้งในสถานศึกษา และไม่ตกอยู่สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการศึกษา

วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Document Research) โดยการค้นคว้าข้อมูลจากตัวบทกฎหมาย หนังสือบทความ วารสาร ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต รายงานวิจัย การสัมภาษณ์ ตลอดจนเอกสารเผยแพร่ต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาข้อสรุปและข้อเสนอแนะวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายการกลั่นแกล้งในสถานศึกษา

กฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดการกลั่นแกล้งในสถานศึกษา

ปัญหาการถูกกลั่นแกล้งหรือถูกข่มเหงรังแกของบุคคลถือเป็นปัญหาทางสังคมที่มีความสำคัญและในปัจจุบันมีแนวโน้มการกระทำความผิดที่เพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับปัญหาดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบทั้งต่อผู้ถูกกลั่นแกล้ง ผู้กลั่นแกล้ง องค์กรที่เกี่ยวข้อง และสังคม การถูกกลั่นแกล้งหรือถูกข่มเหงรังแกอาจเกิดขึ้นได้ในหลายบริบท และมีลักษณะของการถูกกระทำที่แตกต่างกัน เช่น การถูกกลั่นแกล้งภายในสถาบันการศึกษา การถูกกลั่นแกล้งภายในที่ทำงาน การถูกกลั่นแกล้งภายในครอบครัว หรือการถูกกลั่นแกล้งในทางสังคมออนไลน์

จากความแตกต่างดังกล่าวทำให้การพิจารณาความรับผิดและการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นจึงจำเป็นต้องพิจารณาตามข้อเท็จจริงเป็นรายกรณี ซึ่งบางกรณีอาจจะเป็นการกระทำโดยละเมิด บางกรณีอาจจะเป็นการกระทำความผิดในทางอาญา หรือบางกรณีอาจจะไม่เป็นความผิดก็ได้ ดังนั้น การศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาการถูกกลั่นแกล้งของบุคคลในสังคมย่อมจะทำให้บุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนได้ตระหนักและรับทราบเกี่ยวกับสภาพปัญหา รวมทั้งมาตรการทางกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและป้องกันปัญหาการถูกกลั่นแกล้งหรือถูกข่มเหงรังแกของบุคคล ทั้งนี้ เพื่อให้การปรับใช้มาตรการทางกฎหมายในเรื่องดังกล่าวเป็นไปอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ สามารถสรุปสาระสำคัญได้ ความรับผิดเพื่อการละเมิดโดยที่การกลั่นแกล้งหรือข่มเหงรังแกบุคคลอื่นนั้น ผู้กระทำโดยส่วนใหญ่จะมีพฤติกรรมการแสดงออกในลักษณะก้าวร้าวซึ่งอาจจะสร้างความเสียหายต่อเหยื่อไม่ว่าจะทางกายภาพหรือทางจิตใจ ซึ่งการกลั่นแกล้งหรือข่มเหงรังแกสามารถกระทำได้ในหลากหลายรูปแบบตามที่ผู้กลั่นแกล้งได้มุ่งหมายกระทำต่อเหยื่อ ซึ่งผลจากการกระทำดังกล่าวหากก่อให้เกิดความเสียหายถึงแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ผู้กระทำการเช่นว่านั้นย่อมมีความรับผิดเพื่อการละเมิดตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ความรับผิดเพื่อการละเมิดนั้นกำหนดให้ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย โดยทำให้ผู้อื่นเสียหายถึงแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ผู้นั้นย่อมต้องรับผิดเพื่อการละเมิดจำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น เมื่อพิจารณาสาระสำคัญดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่า การกระทำที่เป็นความรับผิดเมื่อการละเมิดได้นั้นต้องมีลักษณะ “จงใจ” หรือ “ประมาทเลินเล่อ” กระทำต่อบุคคลอื่นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย และมีความเสียหายเกิดขึ้น โดยความเสียหายที่เกิดขึ้นอาจเป็นความเสียหาย ที่เป็นตัวเงินโดยอาจคำนวณราคาได้ เช่น ค่ารักษาพยาบาล ทรัพย์สินที่เสียหาย เป็นต้น หรืออาจเป็น ความเสียหายอย่างอื่นอันมิใช่ตัวเงิน เช่น ทำให้พิการ ต้องทนทุกข์ทรมาน เสียเสรีภาพโดยถูกกักขัง ถูกหมิ่นประมาท ถูกดูหมิ่น ความเสียหายจากการละเมิดที่เยียวยาได้นั้นต้องเป็นความเสียหายที่แน่นอนมิใช่การกล่าวอ้างลอย ๆ โดยจะเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้วในขณะนั้นหรือความเสียหายในอนาคต และเป็นความเสียหายต่อสิทธิของบุคคลอื่นที่กฎหมายคุ้มครอง

ทั้งนี้ ความเสียหายนั้นจะต้องเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่บุคคลอื่นที่มีใช้ผู้กระทำเอง ไม่ว่าจะเป็นความเสียหายต่อชีวิต ได้แก่ การทำให้บุคคลอื่นถึงแก่ความตายไม่ว่าจะโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ หรือความเสียหายต่อร่างกายซึ่งเป็นความเสียหายใด ๆ ต่อเนื้อตัวร่างกายไม่ว่าจะเล็กน้อยหรือมากจนถึงขั้นทุพพลภาพ หรือความเสียหายต่ออนามัย ได้แก่ ความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่สุขภาพ หรือความเสียหายต่อเสรีภาพ ในการเคลื่อนไหวอิริยาบถตามใจชอบโดยทำให้ผู้อื่นปราศจากเสรีภาพจากการกักขังหน่วงเหนี่ยว หรือความเสียหายต่อทรัพย์สินซึ่งเป็นความเสียหายต่อทรัพย์สินหรือความเสียหายต่อสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งเป็นสิทธิเด็ดขาดของบุคคล

นอกจากนี้ ในกรณีที่ผู้กระทำการกลั่นแกล้งหรือข่มเหงรังแกมีผู้ร่วมกระทำการหลายคน บุคคลเหล่านั้นทุกคนย่อมต้องรับผิดร่วมกันในผลแห่งละเมิดเต็มจำนวนอย่างลูกหนี้ร่วมตามมาตรา 432186 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กรณีจึงเห็นได้ว่า การกลั่นแกล้งหรือข่มเหงรังแกบุคคลอื่นอันจะมีความรับผิดเพื่อการละเมิดนั้น โดยส่วนใหญ่มักเป็นการกลั่นแกล้งทางกายภาพ ซึ่งเป็นการใช้กำลังกระทำต่อร่างกาย เสรีภาพ หรือทรัพย์สินของผู้เสียหายจนเกิดความเสียหายไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม นอกจากนี้ ยังรวมถึงกรณีการข่มขู่หรือบังคับให้ผู้เสียหายต้องกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น กรณีข่มขู่บังคับให้ผู้เสียหาย

ยินยอมมอบทรัพย์สินให้กับตน หรือกลับแก้งโดยมุ่งหมายต่อทรัพย์สินของผู้เสียหาย โดยอาจขโมย ทำลาย ทรัพย์สิน ดัดแปลงต่อเติมให้ทรัพย์สินนั้นเปลี่ยนไปจากเดิม หรือการนำทรัพย์สินไปแอบซ่อน กระทำดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการกระทำโดยจงใจอันมิชอบด้วยกฎหมายทำให้ผู้อื่นต้องเสียหายต่อสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะทำให้ทรัพย์สินเสียหายหรือเป็นเพียงการรบกวนการครอบครองหรือการใช้ทรัพย์สินเพียงชั่วคราว กรณีเช่นนี้นี้ย่อมเป็นการกระทำโดยละเมิดตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นอกจากนี้ หากผู้กระทำการกลับแก้งหรือข่มเหงรังแกบุคคลอื่นนั้นหากยังเป็นผู้เยาว์อยู่ในกรณีเช่นนี้ บิดามารดาต้องรับผิดชอบร่วมกับผู้เยาว์นั้นด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ ที่ดูแลอยู่นั้นแล้ว ทั้งนี้ ตามมาตรา 429187 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ความรับผิดเพื่อการละเมิดจากการกล่าวหรือไขข่าวอันฝ่าฝืนต่อความจริงเมื่อพิจารณาลักษณะของการกลับแก้งบุคคลอื่นโดยเฉพาะในส่วนของ การกลับแก้งทางวาจา ไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียน หรือวิธีการสื่อสารอื่น ๆ ซึ่งเป็นการล้อเลียนให้อับอาย ข่มขู่ คำว่า ดุถูก หรือเหยียดหยาม แม้จะมีได้เกิดความเสียหายแก่ร่างกายของผู้ถูกระทำ (เหยื่อ) แต่ก็มี ความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อสภาพจิตใจและชื่อเสียงของผู้ถูกระทำ (เหยื่อ) เป็นสำคัญ เมื่อพิจารณา ลักษณะของการกระทำดังกล่าว จะเห็นได้ว่า หากการกลับแก้งทางวาจาเป็นการกระทำต่อเหยื่อโดยตรงไม่จะเป็นการด่าว่า การดูหมิ่น การเหยียดหยามทางคำพูด การเขียน หรือแสดงสัญลักษณ์ประการอื่นใด จะเป็นความผิดฐานดูหมิ่นผู้อื่นตามมาตรา 393 แห่งประมวลกฎหมายอาญา แต่ถ้าการกระทำนั้นได้กระทำต่อหน้าบุคคลอื่น (ที่มีใช้ผู้ร่วมกลับแก้ง) แนวทางพัฒนาเป็นโรงเรียนปราศจากการกลับแก้งกันได้ ควรดำเนินการตามลำดับ

1. ประเมินสถานการณ์เบื้องต้นในโรงเรียน ทั้งระดับความรุนแรงและรูปแบบที่พบของการกลับแก้ง ความถี่จำนวน การต้องการส่งต่อมาปรึกษากับครูแนะแนวหรือนักจิตวิทยาโรงเรียนรวมทั้งประเมินความต้องการของนักเรียน ในเรื่องความปลอดภัยในโรงเรียนเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับออกแบบมาตรการ และติดตามผล

2. ประกาศเป็นนโยบายที่ชัดเจนของโรงเรียนในการต่อต้านการกลับแก้งกันในโรงเรียนทุกรูปแบบ และทำ พันธสัญญาร่วมกันระหว่างผู้บริหารโรงเรียนและครู ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการ

3. ฝึกอบรมครูและบุคลากรในโรงเรียน รวมทั้งผู้ปกครอง ในการจัดการกับการกลับแก้งกัน ทั้งการป้องกันก่อนเกิดเหตุการณ์ (การฝึกทักษะชีวิต ทักษะสังคมให้นักเรียนทักษะการจัดการชั้นเรียน) และการรับมือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและพฤติกรรม เมื่อมีเหตุการณ์การกลับแก้งกันทั้งในห้องเรียน บริเวณโรงเรียน และบนโลกออนไลน์

4. ครูเรียนรู้การทดลองสอน และช่วยนักเรียนในการเรียนรู้ว่าการกลับแก้งกันคืออะไรการสังเกต พฤติกรรมการกลับแก้งกันในแต่ละรูปแบบรวมทั้งการรับมือเมื่อเกิดการกลับแก้งขึ้น ทักษะที่ดีในการเป็น

เพื่อนทักษะสำหรับคนที่เห็นหรืออยู่ในเหตุการณ์ และโรงเรียนมีการวางแผนระบบส่งต่อในกรณีที่มีผลกระทบรุนแรงที่ครูผู้ดูแลห้องเรียนจัดการไม่ได้หรือ การเชื่อมโยงกับระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หรือมีการจัดการในโรงเรียนอย่างเป็นระบบ

5. การติดตาม วัตถุประสงค์ของการนำไปใช้โดยอิงกับข้อมูลพื้นฐานที่ประเมินในขั้นแรก หลักการพื้นฐานเมื่อเกิดการกลั่นแกล้งกัน นักเรียนทุกคนต้องปลอดภัยในโรงเรียน การกลั่นแกล้งกันเป็นความสัมพันธ์ที่พัฒนาเป็นเวลานาน ดังนั้น การจัดการจึงต้องใช้เวลาและต่อเนื่อง และเน้นการสร้างวัฒนธรรมที่เห็นอกเห็นใจกันและต่อต้านการกลั่นแกล้งกัน มากกว่าการจัดการแบบลงโทษตำหนิ ยิ่งการกลั่นแกล้งกันรุนแรงและบ่อยครั้งเท่าใด ผลที่ตามมาที่ยังร้ายแรงเท่านั้น ต้องจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วย ไม่อนุญาตให้คนที่พละหรืออำนาจเหนือผู้อื่นแสดงออกในทางก้าวร้าว คุกคามผู้อื่น กลุ่มผู้รังแก ควรได้รับผลของการกระทำ “ทั้งกลุ่ม” เนื่องจากการร่วมกันรังแกเป็นกลุ่มมีความรุนแรงที่ต่างจากผู้รังแกคนเดียว ผู้ใหญ่ควรเข้าไปขัดขวางการกลั่นแกล้งกันเพื่อช่วยให้เด็กที่ถูกรังแก/ผู้ที่ด้อยกว่ามีอำนาจที่สมดุล

บทสรุป

การกลั่นแกล้งกันโรงเรียน เป็นการกระทำที่รุนแรง และยังเป็นจุดเริ่มต้นและปลูกฝังให้เด็กนักเรียนเรื่องความรุนแรง การทำร้ายกันนั้นมีผลกระทบต่อเด็กทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ทั้งทางด้านอารมณ์และจิตใจ ร่างกายและคุณภาพชีวิตในระยะยาว นักเรียนที่ถูกกระทำมักมีความเครียด ซึ่งจะนำไปสู่ภาวะซึมเศร้า และยังมีปัญหาการเข้าสังคมอีกด้วยในปัจจุบันนั้นการกลั่นแกล้งถือเป็นสาเหตุหนึ่งของการทำร้ายตัวเอง รวมไปถึงภาวะซึมเศร้า และอาจไปถึงการฆ่าตัวตายเลยก็เป็นได้ การกลั่นแกล้งกันภายในโรงเรียนปัจจุบันนี้มีหลายรูปแบบมากขึ้น ซึ่งปัญหาการกลั่นแกล้งกันในโรงเรียนของไทยนั้นมีสูงถึงร้อยละ 40

การกลั่นแกล้งในโรงเรียนเป็นปัญหาที่สำคัญและสามารถพบเจอได้ทั่วโลก และเป็นพฤติกรรมต่อต้านต่อสังคมที่พบบ่อยในหมู่เด็กและวัยรุ่น ทุกคนต่างเกิดมาจากพื้นที่ที่ต่างกัน บางคนเกิดมาอยู่ในฐานะที่ดี แต่บางคนอาจจะเกิดมาในฐานที่ไม่ดีหรือบางคนอาจสูญเสียสิ่งสำคัญไปตั้งแต่กำเนิด ในสังคมทุกวันนี้การกลั่นแกล้งสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกวัน ทุกสถานที่ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน สถานที่ทำงาน แม้กระทั่งในโลกออนไลน์ก็สามารถเกิดขึ้นได้ หรือบางครั้งอาจจะเกิดขึ้นในบ้านก็ได้ อาจก่อให้เกิดผลกระทบที่รุนแรงทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ

นักเรียนในช่วงวัยมัธยมศึกษาตอนต้น ถูกกลั่นแกล้งอย่างน้อยเดือนละ 2-3 ครั้ง มากกว่านักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งข้อมูลนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาคอื่น ซึ่งพบว่าการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนจะพบมากในวัยมัธยมศึกษาตอนต้นมากกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย โดยค่าเฉลี่ยของประเทศสมาชิก OECD พบความแตกต่างระหว่างนักเรียนสองกลุ่มนี้อยู่ที่ 8% ส่วนประเทศไทยพบความแตกต่างอยู่ที่ 10%

ในปัจจุบันประเทศไทยนั้นความผิดฐานหมิ่นประมาทนั้นต้องเป็นการกล่าวร้ายย่นย้อเท็จจริง และยังต้องอาศัยข้อเท็จจริงที่เป็นไปได้ การกลั่นแกล้งหรือการล้อเลียนกันด้วยคำพูดหรือข้อความที่เป็นไปไม่ได้จึงไม่มีความผิดฐานนี้ เช่น การว่าผู้อื่นว่าเป็น ฝีปอบ , ชาติหมา หรือด่าทอว่า หน้าผีเปรต ไม่ผิดฐานหมิ่นประมาท ซึ่งในประเทศไทยยังไม่มีมาตรการเกี่ยวกับการคุ้มครองบุคคลผู้ถูกกลั่นแกล้งในสถานศึกษา ที่เป็นมาตรการคุ้มครองผู้ถูกกลั่นแกล้ง (bully) หรือกลั่นแกล้งอย่างเคร่งครัดและยังไม่มีบทลงโทษที่ชัดเจนโดยตรงเกี่ยวกับผู้กลั่นแกล้งในสถานศึกษา ณ ปัจจุบันประเทศไทยนำกฎหมายที่มีอยู่มาใช้เทียบเคียง คือ กฎหมายประมวลผลอาญา มาตรา 397 หรือความผิดเกี่ยวกับการหมิ่นประมาท กฎหมายประมวลอาญา มาตรา 326 และหากเป็นการกลั่นแกล้งในพื้นที่ไซเบอร์ประเทศไทยก็นำฐานความผิดตาม พระราชบัญญัติคอมพิวเตอร์ เช่น มาตรา 16 มาปรับใช้อยู่ และยังมีกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 ซึ่งมีองค์ประกอบของการกระทำแตกต่างจากการหมิ่นประมาททางอาญา ความผิดในทางแพ่งจะต้องพูดในเรื่องที่ฝ่าฝืนความจริงเท่านั้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าประเทศไทยยังไม่มีมาตราที่เกี่ยวข้องโดยตรงเกี่ยวกับการคุ้มครองบุคคลผู้ถูกกลั่นแกล้งในสถานศึกษา และยังไม่มีบทลงโทษเฉพาะที่เคร่งครัดและชัดเจนเกี่ยวกับการกลั่นแกล้ง

ปัญหาในการกลั่นแกล้งกันที่เกิดขึ้นได้ในทุกประเทศ ในประเทศฟิลิปปินส์เองก็เผชิญปัญหาดังกล่าวเช่นกัน โดยเฉพาะปัญหาการกลั่นแกล้งที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา ที่ผ่านมาเป็นปัญหาความรุนแรงในโรงเรียน ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในโรงเรียนในเมืองและโรงเรียนในชนบท นักเรียนส่วนใหญ่จะถูกละเมิดด้วยวาจาล้วนเป็นการกระทำของคนรอบข้าง และในทั่วประเทศพบคดีเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งมากถึง 1,165 คดี ฟิลิปปินส์จึงตรากฎหมายในเรื่อง กฎหมายว่าด้วยการต่อต้านการกลั่นแกล้ง ขึ้นเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2556 ตราขึ้นเพื่อคุ้มครองเด็กนักเรียนในระดับชั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ จากการถูกกลั่นแกล้งโดยกฎหมายกำหนดให้โรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ต้องกำหนดการแก้ไขปัญหากลั่นแกล้งที่เกิดขึ้นในโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้กันอย่างชัดเจน พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า พระราชบัญญัติต่อต้านการกลั่นแกล้งกัน พุทธศักราช 2556 โดยระบุให้กำหนดโทษทางปกครองให้สอดคล้องกับลักษณะของการกลั่นแกล้งและความหนักเบาของการกลั่นแกล้ง โดยระบุว่าผู้กระทำความผิดต้องเข้ารับการบำบัดฟื้นฟู จะมีสถาบันที่เกี่ยวข้องจะเป็นผู้ดำเนินการ และยังกำหนดให้ผู้ปกครองของผู้กระทำความผิดจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนสถาบันดังกล่าว และสถาบันจะต้องกำหนดขั้นตอนการบำบัดที่ชัดเจน อีกทั้งยังกำหนดบทลงโทษทางปกครองสำหรับผู้บริหารโรงเรียนที่ไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ และหากเป็นโรงเรียนเอกชนที่กระทำความผิดจะถูกพักใบอนุญาต

การกลั่นแกล้งไม่เพียงเป็นปัญหากับประเทศไทยและประเทศฟิลิปปินส์ ยังเป็นประเด็นปัญหาของประเทศสหรัฐอเมริกาอีกด้วย กาสารวจทั่วประเทศ ระบุว่า 20 % ของนักเรียนมัธยมตอนปลายถูกกลั่นแกล้งในทรัพย์สินของโรงเรียน 15% ถูกกลั่นแกล้งทางอิเล็กทรอนิกส์ และ 8% ของนักเรียนช่วงอายุ 12-18 ปี มีการกลั่น

แก๊งอย่างต่อเนื่องรายสัปดาห์ ฝ่ายนิติบัญญัติของรัฐและท้องถิ่นจึงได้ดำเนินการเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้ง และปกป้องเด็กเขตอำนาจศาลแต่ละแห่งทั้ง 50 รัฐ มาตรการในการต่อต้านและการคุ้มครองจากการถูกกลั่นแกล้ง ในขณะนี้ยังไม่มีกฎหมายในระดับสหพันธรัฐที่ใช้บังคับกับปัญหา การกลั่นแกล้งโดยเฉพาะ ในแต่ละรัฐของสหรัฐอเมริกาจะมีการจัดการกับปัญหาการกลั่นแกล้งที่แตกต่างกัน บางมลรัฐมีการออกกฎหมาย กำหนดนโยบาย และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการกลั่นแกล้งโดยเฉพาะ ในรัฐแคลิฟอร์เนีย เป็น 1 ใน 50 รัฐที่มีกฎหมายเกี่ยวกับการกลั่นแกล้งในสถานศึกษา เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2544 รัฐแคลิฟอร์เนียได้กระทำการแก้ไขในมาตราที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในโรงเรียน กำหนดให้คณะกรรมการนี้วางแผนเกี่ยวกับความปลอดภัยไม่น้อยกว่าปีละครั้งเพื่อความมั่นใจว่าแผนความปลอดภัยครอบคลุมอย่างถูกต้อง โดยกำหนดให้ผู้กลั่นแกล้งจะต้องไม่ถูกพักการเรียนหรือถูกไล่ออกจากโรงเรียน เว้นแต่ผู้อำนวยการของโรงเรียนนั้น ๆ เห็นว่าผู้กลั่นแกล้งกระทำการที่กำหนดไว้ในหมวดย่อย กล่าวคือ (1) ก่อ พยายามก่อ หรือขู่ว่าจะทำให้ผู้อื่นได้รับบาดเจ็บ และ (2) จงใจใช้กำลังประทุษร้ายต่อบุคคลอื่น เว้นแต่ป้องกันตัว แม้ว่ากฎหมายในรัฐบาลกลางนั้นไม่ได้กล่าวถึงการกลั่นแกล้งโดยตรง หากการกลั่นแกล้งนั้นทับซ้อนกับการคุกคามเกี่ยวกับ เชื้อชาติ ชาติกำเนิด สีผิว เพศ เมื่อสถานการณ์ไม่ได้รับการแก้ไขที่เพียงพอให้พิจารณาและยื่นเรื่องร้องทุกข์ได้กับเขตการศึกษา

การกลั่นแกล้งบุคคลอื่นที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการกลั่นแกล้งทางกายภาพ หรือการกลั่นแกล้งทางวาจา รวมไปถึงการกลั่นแกล้งทางสังคมออนไลน์ การกระทำนั้นล้วนเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิของผู้ถูกระทำทั้งสิ้น เห็นได้ว่าการคุ้มครองสิทธิส่วนตัวของผู้ถูกกลั่นแกล้ง จะมีความสัมพันธ์กับการใช้เสรีภาพในการแสดงออกหรือแสดงความคิดเห็นของบุคคลตามมาตรา 34 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แม้ทุกคนจะมีเสรีภาพ แต่ถ้าการใช้เสรีภาพนั้นกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของคนอื่น บุคคลนั้นอาจถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพนั้นได้ ส่วนในทางอาญานั้นผู้กลั่นแกล้งจะได้รับโทษก็ต่อเมื่อการกระทำและผลของการกระทำนั้นครบตามองค์ประกอบความรับผิดที่กำหนดในกฎหมายอาญา และในทางกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 นั้นผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเมื่อการกระทำนั้นเป็นการละเมิดในด้านต่าง ๆ ของผู้ถูกกลั่นแกล้ง หากเป็นการกลั่นแกล้งทางวาจา ก็จะต้องฝ่าฝืนต่อความจริงเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

พฤติกรรมการกลั่นแกล้งในโรงเรียน (Bullying) เป็นพฤติกรรมที่มีความรุนแรงทำให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อผู้ที่รังแกและผู้ที่ถูกรังแก โดยผู้ที่ถูกรังแกจะเกิดความเครียด ซึมเศร้า หรือปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย จนนำไปสู่การแก้ปัญหาโดยใช้ความรุนแรงหรือคิดทำร้ายตัวเองจนถึงขั้นฆ่าตัวตาย ส่วนผู้ที่รังแกนั้นเมื่อรังแกผู้อื่นอย่างต่อเนื่องหรือบ่อยครั้งก็จะส่งผลให้มีพฤติกรรมเป็นผู้ที่ใช้ความรุนแรงปัญหาพฤติกรรม การกลั่นแกล้งในโรงเรียนเป็นปัญหาที่ถูกสังคมมองข้ามและไม่ให้ความสำคัญเนื่องจากมองว่าพฤติกรรม

กลั่นแกล้งเป็นเพียงการหยอกล้อกันระหว่างนักเรียน โดยไม่มีมาตรการทางกฎหมาย หรือวิธีการในการแก้ไข และจัดการปัญหา ทำให้ปัญหาดังกล่าวยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า พฤติกรรมการกลั่นแกล้ง ยังคงเกิดขึ้นในโรงเรียนและเกิดผลกระทบต่อนักเรียน ซึ่งกฎหมายไทยมีกฎกระทรวงกำหนดความประพฤติ ของนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ.2548 ได้กำหนดให้โรงเรียนหรือสถานศึกษาสามารถกำหนดระเบียบว่าด้วยความประพฤติของนักเรียนและนักศึกษาได้เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับกฎกระทรวง ปรากฏว่าโรงเรียนจัดให้มีคู่มือ นักเรียนและผู้ปกครองของแต่ละโรงเรียน ที่ระบุเกี่ยวกับระเบียบต่าง ๆ ที่คอยควบคุมความประพฤติของ นักเรียน ที่ยังขาดความชัดเจนในเรื่องพฤติกรรม การกลั่นแกล้งในเรื่องการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยตรง ผู้ ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ประเทศไทยจึงควรกำหนดมาตรการป้องกันพฤติกรรมกลั่นแกล้งในโรงเรียนด้วยการแก้ไข เพิ่มเติมกฎกระทรวงกำหนดความประพฤติของนักเรียนและนักศึกษา พ.ศ.2548 โดยกำหนดให้โรงเรียนทุก โรงเรียนมีมาตรการป้องกันพฤติกรรมกลั่นแกล้ง และให้โรงเรียนกำหนดขั้นตอนการจัดการปัญหาดังกล่าว

2. ประเทศไทยควรมีกฎหมายที่เกี่ยวกับการป้องกันการกลั่นแกล้งโดยเฉพาะ โดยใช้แนวทางในการ พระราชบัญญัติต่อต้านการรังแกกัน ค.ศ. 2013 และพระราชบัญญัติความปลอดภัยในโรงเรียน ของมลรัฐ แคลิฟอร์เนีย และสหรัฐอเมริกา เพื่อให้มีมาตรการความปลอดภัยในโรงเรียน และสามารถช่วยลดปัญหา พฤติกรรมการกลั่นแกล้งในโรงเรียนได้

เอกสารอ้างอิง

1.หนังสือ ตำรา วารสาร กฎหมาย

นางสาวพิชชานี ชื่นปรีดา, มาตรการทางกฎหมายเพื่อป้องกันความรุนแรงในสถานศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี [2558], หน้า 2

เมธินี สุวรรณกิจ, มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองเด็กและเยาวชนจากการถูกกลั่นแกล้งในสังคมออนไลน์, ฉบับวันที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2560, มหาลันเรศวร

2.สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การละเมิดสิทธิเป็นเพียงเพราะความเคยชิน .[Online].เข้าถึงได้จาก www.amnesty.or.th/latest/blog/. [เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2564]

บูลลี่คืออะไรมีกี่ประเภท.[Online].เข้าถึงได้จาก www.thairath.co.th/lifestyle/life/ [เข้าถึงเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2564]